

Taas Karjalassa

Paluu Räisälään, toinen lähtö ja takaisin Kokemäelle. Lapsen muistikuvia.

Evakosta Kokemäeltä kotiin Räisälään palatessa oli koti palanut. Äiti, Pauli-veli ja minä päästiin väliaikaisesti Pyhäsaloon Poikselän Kaisan luo. Mummo Maria, ukko-Matti, isän veli Oiva ja Aini-sisko pääsivät Inkiselle.

Kaisa oli mukava ihminen. Elannokseen hän kävi jonkinlaista kauppaa. Olin Kaisan lemmikki. Yöt nukuin hänen vieressään, tavallisesti seinän puolella. Yöksi Kaisa otti sängyn viereen käden ulottuville kirveen, että "saap possauttaa, jos ryssä tesantti tuloo", hän sanoi minulle hiljaa, ettei äiti olisi kuullut.

Kerran unissa menin pissalle Kaisan saappaaseen. Kaisa huusi: "Älä tyttö-kulta siihe, se on miun saapas. Ämpär on vieres. Myö ei päästä aamulla reissuu, ko saapas on märkä." Kaisa otti minut aina mukaan, kun lähti hevosella reissulle milloin kirkolle, milloin mihinkin.

Joskus Kaisa lähetti minut asialle. Kerran menin Rouhiaiselle asialle. Sanoin reippaasti: "Tulin ostaman vaseliiniä, jos on myyvä." Siinä istui miehiä ja nauroivat. Hilja kysyi: "Kui paljo?" "Kilon", vastasin. Miehet siihe: "Miihi sie, tyttö, nii paljon vaseliiniä?" Olin olevinani nokkela ja sanoin: "Kaisa hevose jalkaa." Voitahan sen tietysti piti olla, mutta Kaisa neuvoi, jotta "ko o vieraita, ni pyyyvä vaseliiniä."

Meille korjattiin saunasta ja miesten työtuvasta asunto. Sitten kaikki muutettiin sinne. Isä ja Viljo-veli olivat sotahommissa. Sitten kun he tulivat kotiin, he rupesivat kaataman puita asuinrakennusta varten.

Täytin seitsemän elokuussa 1943 ja koulu alkoi Räisälän kirkossa. Koti oli Tuulaskoskella Putorian saarella. Talvi oli kylmä ja lunta oli paljon. Yhtenä päivänä en päässyt kouluun ollenkaan. Joulu lahjaksi sain potkukelkan. Potkuttelin pimeälläkin enkä pelännyt desantteja. Se keikka oli paras lahja, jonka lapsena koskaan sain.

Ihmeellisiä kuulumisia sattui. Isän sisko Aini kävi Räisälän kansanopistoa. Eräänä pimeänä talvi-iltana kotiin tullessaan hän näki ison myyrypadan hangella, ja joku keitti siinä pyykkivaatteita. Kun hän vilkaisi uudestaan, Tontin pojathan siinä paahtoivat tervasuksiaan. Aini oli kova laulamaan. Kotiin tullessa aina lauloi. Nyt ei laulanut. Oli kovin totinen. Ukko-Matti sanoi, että lähdetään aamulla katsomaan. Ei siellä edes hiiliä ollut.

Sitten eräänä iltana kuului kulkusten helinää ja ihan selvästi kuin joku ajaisi pihaan, kuului hangen narinaa. Odoteltiin tupaan tuulevaksi vierasta. Ketään ei tullut. No, ukko-Matti katsomaan. Ketään ei ollut pihassa. Taas joku ilta kuului kuin vieras olisi ollut tulossa. Lakaisi luudalla rappusia lumesta. Ketään ei tullut. Ukko katsomaan. Ei mitään. Silloin alettiin pelätä. Pauli-veli ja minä menimme penkin alle piiloon, äiti, mummo ja Aini-täti ottivat kiinni toisistan. Kummallisia tapauksia. Minäkin kuulin nuo äänet.

Tuli kevät 1944. Koulusta tullessa käytiin Ivaskan hovin pellolla syömässä lettuja. Sotilailla oli siinä tulta. Sen edessä niitä paistoivat.

Meillä oli ryssän vankeja töissä. Mummo sanoi meille: "Työmies on palkkansa ansainnut." Korviketta saivat ja ruisleipää pitkät palat ja paljon voita päälle. Mutta toppasokerit mummo käski pilkkoa pienemmiksi kuin muuten. Kyllä miehet söivät ja kiittivät mummoa kädestä pitäen.

Toinen lähtö

Koulu loppui. Lähdettiin äidin ja Pauli-veljen kanssa Hiitolaan äidin sisken luo kylään. Viipurin kautta mentiin linja-autolla. Viipurista äiti osti minulle punaisen olkihatun. Siinä oli keltainen nauha. Kyllä se oli kaunis! Sitten saatiin myös jäätelöt, ensimmäiset. Sellainen vanilijan makuinen pötkylä. Ei maistunut hyvältä.

Parin päivän päästä, vähän ennen juhannusta, tuli käsky: "Kotiin sieltä." Oli taas lähdettävä evakoon. Kun tulimme kotiin, oltiin siellä jo lähdön touhussa. Äidin veli tuli auttamaan. Ihmettelin, kun sanottiin, että sika saadaan hyvin mukaan, kun pannaan tiinuun. Kysyin: "Miten?" Asia selvisi, kun sika tapettiin ja suolattiin tiinuun.

Mekin Pauli-veljen kanssa juoksimme parhaamme mukaan aikuisten jaloissa. Pauli kaatui ja löi kiveen silmäkulmansa auki. Ei muuta kuin kirkolle lääkäriin. Muutama tikki pantiin.

Itketti, kun rakasta joululahja kelkkaani ei otettu kuorman päälle, vaikka vaadin. Ei kuulemma mahtunut, vaikka minun mielestäni tilaa kyllä oli. Menin navetan vintille. Siellä se kelkka roikkui orsilla. Hyvästiksi heilutin kättä ja sanoin: "Tulen sinut vielä joskus hakemaan." Vieläkin näen kelkkani ihan selvästi, kun suljen silmät.

Mummon leipäaikina pelasti meidät Elisenvaaran pommituksesta 20.6.1944. Inkisen Iita naapurista tuli sanomaan, että nyt lähdetään. Mummo sanoi, ettei meiltä vielä lähdetä, kun hän on laittanut taikina juuren. Aamulla hän leipoo, sitten lähdetään.

Lähdettiin kaikki huomenissa. Äiti ja Aini ajoivat lehmiiä. Ukko-Matti, isän veli Oiva ja äidin veli Pentti ajoivat kuormahevosiä. Mummo, Pauli-veli ja minut - puunainen lierihattu päässä - haetiin häkäpönttö autolla. Tuoreet leivät saatiin kaikille eväiksi.

Kuorma-auto vei meidät Myllypellon pysäkille. Odotettiin junaä. Ei tullut. Kaikki olivat hermostuneita. Alkoi kuulua lentokoneen hurinaä. Kauhea laivue niitä tuli. Menttiin kaikki metsään. Ne tekivät kierroksia meidän päällä. Juoksin puulta toiselle. Kuului huuto: "Se punahattune tyttö, ole paikallais." Lopulta otettiin koko hattu pois. Lentokoneet jatkoivat matkaa. Elisenvaarasta päin kuului kauhea pommitus. Takaisin tullessaan lentokoneet tekivät taas kaaroksen, mutta eivät pommittaneet.

Muutaman tunnin päästä lähdettiin, tuli juna hakemaan. Kun tultiin Elisenvaaraan, käskettiin pitää verhot kiinni. Lapset eivät saaneet mennä ulos. Vanhemmat menivät. Kuultiin kauheita: ruumiita joka paikassa.

Taas lähdettiin jatkamaan matkaa. Päästiin jollain asemalla syömään. Tuli tieto siitä, keitä meni-pommituksessa. Meidän naapureista meni monta niistä, jotka lähtivät ennen meitä. Sitä itkua! Minun koulukaverini Seppälän Rauno kuoli. Äiti-Lyyli oli heittäytynyt hänen suojakseen, mutta sirpale tuuli vaunun alta. Rauno kuoli, äiti jäi vahingoittumattomaksi.

Juhannusaatto tuli. Matkusteltiin matkustajavaunussa hiljakseen eteenpäin. Pojan viikarit hakivat koivuja vaununeteisiin. Yöt olivat kylmät, ihan hallankuuraa oli aamulla. Punaisen hatun olin saanut takaisin. Koreilin taas se päässä.

Sitten jouduimme härkävaunuun. Siellä oli väljempää, mutta vielä kylmempää. Yksi kiva setä pyysi Paulia viereensä yöksi. Hänellä oli pummotäkki. Pauli ei mennyt, puristi vain mummoa kovasti kädestä. Minä olin valmis menemään pummotäkin alle, jos saisin ottaa hatun viereeni. Pelkäsin, että joku vie sen.

Tultiin Jalasjärvelle. Aamulla oli vastassa kaksi naista. Huudettiin: "Lunden, Maria, Leila, Pauli." Lähdettiin kohti Jukka Anttilan taloa hevosilla, naiset olivat talon piikoja.

Kun tulimme perille, ruoka oli pöydässä ja emäntä kehotti syömään. "Ai, kananmunaa!", minä huusin. Niitä oli monta vadissa pöydällä. Mummo häpesi. "Kyl meil kannoi ol. Mut tytöl on nälkä, ko o pitkä matka tultu."

Talon väkeä olivat ne kaksi piikaa, renki, emäntä ja poika, Osmo, joka oli minua vuoden vanhempi. Me saatiin kamari asuttavaksi. Ruoka saatiin talosta siihen asti kunnes kaikki meikäläiset tuulivat. Ruisvelliä oli aina aamulla. Elettiin siinä, ja Osmo teki minulle tuttavuutta. Yhtenä aamuna söin yksin vellini pöydän päässä. Pöytä oli ikkunan alla. Ikkuna oli auki, ja Osmo hyppäsi ikkunasta pöydälle, pieraisi vellilautasen päällä ja loikkasi taas ikkunasta ulos. Rupesin itkemään. Mummo tuuli hätiin: "Mikset syö, itket vaa?" "Osmo pieras lautaselle, vieläkin haisoo." Emäntä kuuli. Osmo tuotiin korvasta sisälle, mutta ei hän tunnustanut.

Elokuun lopussa tulivat muut meikäläiset. Oli kamarissa ahdasta elokuusta pääsiäiseen: yhdeksän henkeä! Osa nukkui jossain vintillä, kaksi kerrossänkyä oli kamarissa. 17. elokuuta täytin kahdeksan vuotta. Syksyllä menin kouluun toiselle luokalle.

Jälleen Kokemäellä

Pääsiäisenä päästiin lähtemään Kokemäelle, jossa jo oltiin oltu talvisodan evakkoina. Sijoituimme Tuomaalan kartanoon, jonka maista olimme saaneet paikan, johon olimme jo ehtineet valaa sokkelin taloa varten edellisellä evakkoreissulla. Menin kouluun kahdeksi kuukaudeksi, sitten alkoi kesäloma.

Kesällä Tuomaalaan tuli lisää evakkoja. Tuli Skaffarin Kaisu. Voi, sitä iloa! Kaisuun olin tutustunut ensimmäisellä evakkoreissulla, kun asuttiin samassa huvilassa Pitkänjärven rannalla. Räisälässä käytiin yhdessä ensimmäistä luokkaa.

Oli siellä Tuomaalaan kartanossa sakkia. Olivat Rakkolaiset, Kuhat, Suutarit, Tuomet, Kososet ja Matikat, Ahvenkosket ja Kaijat, Javanaiset, Marilat, Skaffarit, Pohjalaiset ja me Lundenit. Poikosen Anni asui yksinään, söi aina puolukkatirriä ja poltti piippua. Anni tykkäsi lapsista, kutsui meidät aina luokseen. Pauli-veljen kanssa Anni kävi ongella.

Lapsia oli niin paljon, että kuhina kävi kuin koulun pihalla. Minulla oli vielä punainen hattuni. Pojat heittelivät sitä toisilleen kuin parastakin frisbeetä. Siihen loppui sen hatun tarina.

Uimassa käytiin Pitkälläjärvellä suurella sakilla. Me Kaisun kanssa poimittiin mustikoita tullessa ja tehtiin mustikoista ja mummon ruisleivästä murumaitoa. Kyllä sekin menetteli, vaikka Karjalassa murumaito tehtiin mansikoista. Käyn Turun torilla ostamassa puutarhamansikoita aitojen ahomansikoiden korvikkeeksi ja hallista ruisleipää. Sekin menettelee, vaikka mummon ruisleipää on ikävä.

Syksyllä menin kouluun kolmannelle luokalle. Lasten kanssa sujui aika hyvin, vaikka joskus pihalla haukuttiinkin toisen luokan mustalaisiksi. Mutta opettaja Sorasen Hilma ei oikein tykännyt karjalaisista sanoista. Matkikin meitä.

Siitä kesästä, kun olin yhdentoista, jäi ikäviä muistoja. Jouduin käymään paimenessa Tuomaalan korvessa. Joka arkipäivä ajoin viisi lehmää viiden kilometrin päähän ja takaisin. Meitä oli siellä

Sepän Esko, Ahvenkosken Erkki ja Kerttu ja joku heidän pikkusiskonsa Hilikka sekä Haikosen Martti.

Korpeen raivattiin peltoa raivaustraktorilla ja käärmeet matelivat karkuun. Pojat pelottelivat tyttöjä käärmeillä, heittelivät niitä meitä kohti kepin nokasta. Juoksimme tietä pitkin karkuun kauheasti kiljuen. Näen välillä vieläkin painajaisunia niistä käärmeistä. Joskus päästiin traktorin kyytiin, kun pelotti. Mutta siinä alkoi oksettaa, kun traktori keinui kantoja koukkiessaan.

Eväänä minulla oli mummon ruisleipää pitkät leivänylipalat, voita päällä. Pullossa oli maitoa, kerma oli noussut pintaan. Ai, kun se ensimmäinen ryyppy maistui hyvältä!

Kartanossa oli iso leivintupa. Sinne naiset lauantaina kokoontuivat paistamaan piiraita. Hulinaa riitti, kun lapset juoksivat kyselemässä: "Joko meidän piiraat on paistettu?"

Äiti joutui Harjavallan parantolaan. Oli tubi keuhkoissa. Hän joutui olemaan monta kuukautta hoidossa. Miehet tulivat sodasta ja rupesivat rakentamaan. Meillä päästiin asumaan jo syksyllä 1945, kun oli valmis sokkeli. Sitä mukaan kuin talot valmistuivat, muutettiin kartanosta omaan kotiin. Tupaantuliaiset pidettiin. Ohjelma oli melkein aina sama. Pastori Jorma Helasvuo puhui, siunasi kodin ja soitti sitten seltoa. Kaisu ja minä laulettiin. Pastorilla oli tapana soittaa silmät ummessa, ja me lapset seurattiin silmä kovana, olisivatko mollemmat silmät kiinni.

Elämä vakiintuu, harrastustoiminta elpyy

Meille syntyi joulukuun 18. päivänä 1947 kaksoset, Matti ja Marja. Aini-täti oli mennyt naimisiin Suutarin Kalervon kanssa, mutta asui vielä kotona. Heille syntyi Reijo 1.9.1947. Oli siinä vilskettä. Meitä oli yhdeksän henkeä samassa taloudessa. Vähän kävi ahtaaksi.

Ovet olivat auki yölläkin. Kerran kun herättiin aamulla, nukkui Skaffarin Pentti penkillä. Oli vähän krapulainen. Kahvit juotuaan hän pisti käden taskuunsa. Siellä oli karamellipussi, harvinainen aarre, sillä karamellit olivat kortilla, pussin sai kuukaudessa. Pentti sanoi Paulille ja minulle: "Se on yksi karamelli molemmille ja yksi laulu." Me lauloimme Pentin pussin, yksi karamelli jäi. "Se on sitten yksi säkeistö ja karamelli puoliksi. Pelin pitää olla rehellistä." Tätä ohjetta olen yrittänyt noudattaa.

Oma koulu saatiin Tuomaalaan ja sen viereen urheilukenttä. Monenlaista toimintaa tuli niiden myötä. Tuli maamiesseura ja metsästysseura. Räisälän Pamaus aloitti toimintansa. Koulun tiloissa kokoontuivat myös Tuomaalan Martat ja laulukuoro. Kuoroa johti koulun johtajaopettaja Pentti Pelkonen. Toinen opettaja Helvi Pelkonen osallistui martha- ja kuoro toimintaan.

Pamaus rakennutti Pitkäjärven rantaan tanssilavan, Pamauksen lavan eli Paukun. Toiminta hoidettiin talkoilla. Miehet olivat järjestysmiehiä, naiset myivät lippuja ja pitivät kanttiinia. Me Kaisun kanssa myytiin lippuja parina ja opeteltiin keskenämme tanssimaan.

Työtä ja huvituksia

Ensimmäinen tanssimuistoni on vähän nolo. Olin 18-vuotias, mutten osannut vielä tanssia. Tyttöjen kanssa menin lavalle, mutta jättäydyin takki päällä takariviin. Kuitenkin tuntematon poika tuli hakemaan tanssiin. Säikähdin kauheasti. Nykäisin vieressä olevia tyttöjä ja sanoin: "Mee sie." Kumpikaan ei mennyt. Silloin hyppäsin lavan kaiteen yli ja juoksin kotiin. Koko kesänä en uskaltanut mennä Paukulle.

Paukulla tutustuin sen aikaisiin tähtiin. Muistan ainakin Ilkka Rinteen, Veikko Tuomen, Martti Metsäkedon, Annikki Tähten, Vieno Kekkonen, Eeron ja Jussin ja Jouko Kuuselan, Pentti Lasasen ja Kai Lindin. Eino Grön aloitti uraansa. Esiintyjät juttelivat meidän kanssamme, joskus tanssivatkin. Ilkka Rinne haki minua monta kertaa.

Räisälän kansanopisto tuli Peipohjaan. Kävin sen 1955-56. Opetusohjelmaan kuului maataloutta, kotitaloutta ja käsitöitä, mutta myös kulttuuria harrastettiin: oli kuorolaulua, näytelmiä valmistettiin ja esitettiin. Käsitöistä innostuin erityisesti kutomisesta. Mattoa olin kutonut jo kotona, mutta nyt opin monenlaista kudontaa. Kutomisesta tuli elinikäinen harrastus.

Kokemäkeläiseen Kleemolan leipomoon menin töihin vapulta 1956 ja samassa paikassa viihdyin vuoteen 1978, jolloin muutin Turkuun. Meitä oli kiva työporukka. Oltiin yhdessä vapaa-aikanakin. Käytiin sakilla tanssimassa. Monet jäivät ystäviksi, joita tapaan vieläkin. Myös lapsuudenystävääni Kaisua tapaan silloin tällöin. Kaisu asuu Porissa.

Vuonna 1990 käytiin Paulin ja Matin kanssa Räisälässä. Kivijalka oli kodista jäljellä. Ei ollut ta-loa, navettaa, navetanvinttiä eikä potkukelkkaa. Vain pihakoivu törötti yksinään entisellä pihalla.

*Leila Lunden
Turku*